

Nancy Fraser & Axel Honneth: Umverteilung oder Anerkennung? Eine Politisch-philosophische Kontroverse.

Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag 2003 (306 sider)

I værket *Umverteilung oder Anerkennung?* (omfordeling eller anerkendelse?) fra 2003 går to af tidens toneangivende samfundstænkere, amerikanske Nancy Fraser og tyske Axel Honneth, systematisk i kødet på hinanden. Fraser lægger ud med en fremstilling af sin egen teori, inklusiv en kritik af flere aspekter hos Honneth. Derefter følger et svar fra Honneth, der ligeledes tjener som en overordnet fremstilling af hans socialfilosofiske teori, hvorefter de to debattører svarer hinanden en sidste gang. Resultatet er en spændende progression i argumentationen, hvor forfatterne tvinger hinanden til at uddybe og nuancere og til at klarøre både enighed og uenighed.

Det fælles udgangspunkt

Forudsætningen for den frugtbare dialog er en enighed om i hvert fald tre hovedpunkter: For det første erkendelsen af, at kampe om religion, nationalitet og køn i dag hænger sammen på en sådan måde, at man er nød til at tage spørgsmålet om anerkendelse alvorligt, hvilket 11. september demonstrerede på grufuld vis. Individuer samt kulturelle og religiøse grupper kæmper ikke alene om materielle goder, men også i høj grad om at blive set og anerkendt af andre for det, hvorved de adskiller og identificerer sig. For det andet, lyder enigheden videre, gør den fornyede og nødvendige interesse for spørgsmålet om anerkendelse ikke det mere traditionelle spørgsmål om omfordeling mindre aktuelt,

tværtimod: De økonomiske uligheder vokser i dag i takt med, at neoliberale kræfter giver globaliseringen frit løb uden om de styringsmekanismer, der hidtil sikrede en vis grad af omfordeling inden for nationalstaternes grænser; spørgsmålet om fordelingsretfærdighed kan derfor stadig ikke ignoreres. Følgelig bliver det en opgave for vor tids sociologer og politiske filosoffer at genoverveje forholdet mellem omfordeling og anerkendelse, hvilket netop er bogens sigte. Endelig finder Honneth og Fraser det nødvendigt at udforme denne genovervejelse indenfor rammerne af en kritisk teori, i hvilken moralfilosofien, samfundsteorien og den politiske analyse ikke ses som adskilte, men som gensidigt supplerende størrelser.

Men her ophører enigheden imidlertid. Hvor Honneth vil forsøge at formulere en "normativ monisme", dvs. en teori, hvor anerkendelse er det overordnede moralbegreb, fra hvilket man kan udlede distributive konsekvenser, vil Fraser derimod vise, at distributionsspørgsmål ikke kan subsumeres under anerkendelseskategorier. I stedet vil hun foreslå en "perspektivisk dualisme", i hvilken både anerkendelse og omfordeling fungerer som ikke-reducerbare dimensioner af en samlet teori om retfærdighed.

Fraser: Social retfærdighed i identitetspolitikens tidsalder

I åbningskapitlet fremlægger Fraser den todimensionale retfærdighedsteori, der skal forbinde de fordelingsrelaterede krav om social lighed med kravene om anerkendelse af forskellighed. Hun begynder med at diagnosticere en tendens i tiden i retning mod at opfatte omfordeling og anerkendelse som to gensidigt udelukkende strategier: Skal vi beslutte os for en omfordelingspolitik, der vil afskaffe

klassehierarkiet, eller skal vi beslutte os for en anerkendelsespolitik, der koncentrerer sig om gruppeforskelle? Hun hævder her, at der ikke, som mange tror, er tale om et enten-eller, men om todimensionalitet. Hvad der menes hermed, demonstrerer hun bl.a. med eksempel i kvindesagen, der, ifølge Fraser, både handler om økonomisk forfordeling og manglende anerkendelse, og som derved sprænger dikotomien mellem omfordeling og anerkendelse.

Fraser viser desuden, at også spørgsmålet om race, klasse og seksualitet (homo- versus heteroseksualitet) er kendetegnet ved denne dobbelte problematik, og at todimensionalitet således er en regel og ikke en undtagelse. Denne indsigt tager hun herefter op til nøjere undersøgelse i forhold til moralfilosofien, samfundsteorien og den politiske teori. Eftersom Frasers diskussioner er omfangsrige og meget udførlige, vælges der i det følgende nogle punkter ud, som relaterer sig direkte til hendes uenighed med Honneth.

Den første uenighed angår det moral-filosofiske område, hvor Fraser distancerer sig fra Honneth og Charles Taylors sammenkobling af anerkendelse og selv-virkeliggørelse. Hvor Taylor og Honneth ser manglende anerkendelse som noget, der er ødelæggende for subjekters "praktiske selvforhold", vælger Fraser i stedet at se den som det, at man, gennem institutionaliserede kulturelle værdimønstre, bliver forhindret i at deltage som en ligestillet i samfundslivet (2003:45). Fraser ser altså anerkendelsesproblematikken udelukkende som et spørgsmål om retfærdighed – hvem får hvor meget anerkendelse? – og ikke som et spørgsmål om den vellykkede selv-virkeliggørelse/identitets-udvikling, hvilket jo hører under spørgsmålet om *det gode liv*. Hermed mener hun at kunne undgå visse svagheder, der hæfter ved Honneths position. For det første: Når Honneths teori knytter behovet for anerkendelse til en bestemt opfattelse af selv-virkeliggørelse og det gode liv, bliver den "sektærisk", da den dermed udelukker alle dem, der ikke deler de etiske værdier, teorien bygger på (2003:47). Ved ikke

at binde sig til nogen opfattelse af selv-virkeliggørelse og det gode liv vil Fraser undgå denne begrænsning: Hun vil ud-kaste en rent "deontologisk" teori, der, eftersom den er rensset for "teleologiske" forestillinger, kan og bør finde tilslutning hos en enhver, der vil tænke retfærdigt, uanset hvordan man ellers betragter den menneskelige selvrealisering og gode liv. Når en person uretmæssigt nægtes anerkendelse, går hendes teori derfor ikke ind og ser på det beskadigede selvforhold, men derimod på, hvordan vedkommende nægtes en ligestillet *status* i samfundet, fx pga. køn, race eller seksualitet. Derfor kalder hun også sin model for "statusmodellen for anerkendelse" (2003:45), og hun understreger, at den bygger på en normativ idé om "participatorisk ligeberettigelse", der på værdipluralismens betingelser bør kunne godtages af alle (2003:47).

Et andet kritisk punkt, som Fraser ser i Honneths teori, er, at han ikke tilfredsstillende kan omfatte både anerkendelses-mæssige spørgsmål og fordelingsmæssige spørgsmål i én analyse. Her er det igen koblingen mellem anerkendelse og selv-virkeliggørelse, der er problemet: Når Honneth henregner anerkendelsesspørgsmålet til den etiske sfære, dvs. til diskussionen om selv-virkeliggørelse og det gode liv, kan anerkendelse ikke bringes på samme fællesnævner som fordelings-spørgsmål, da fordelingsproblematikken netop er *moralsk* (deontologisk) og ikke etisk (teleologisk). Derfor, mener Fraser, skal anerkendelsesdiskussionen opfattes som et *retfærdighedsanliggende*, således at den kan integreres med fordelingsdiskussionen, hvilket hun selv gør ved at henregne begge diskussioner til den deontologiske morals område (2003:50). Hvor Honneth altså også ser fordelings-spørgsmål som noget, der grunder i den pågældende kulturs fælles anerkendte værdier (se nedenfor), mener Fraser, at han derved simpelthen udelader visse former for økonomiske skævfordelinger af sin analyse, da de ikke har noget med anerkendelse at gøre, men med økonomisk prioritering.

Honneths svar til Nancy Fraser

Også Honneths to bidrag er udformet som udførlige fremstillinger af en kompliceret socialteori, hvorfor vi her begrænser os til nogle enkelte pointer i forhold til Nancy Frasers ovennævnte kritik.

Frasers første kritik gik på, at Honneths teori gør sig skyldig i en "psykologisering" (2003:48) af retfærdighedsproblemet, hvorved den bliver tidsspecifik og sekterisk, da den udtrykker en *bestemt* opfattelse af den rette menneskelige selv-virkeliggørelse. Hertil påpeger Honneth, at selvom den menneskelige livsverden (og den vellykkede selv-virkeliggørelse) er henvist til nogle bestemte former for intersubjektiv anerkendelse, så er de *måder*, hvorpå anerkendelsen kan komme i stand, på ingen måde begrænset eller sekterisk, men netop foranderlig i takt med den historisk-kulturelle udvikling. Individets "praktiske selvforhold", dvs. den gennem anerkendelsen muliggjorte evne til at forvise sig reflektivt om egne kompetencer og rettigheder, forandrer og udvikler sig i takt med samfundets uddifferentiering i forskellige sociale sfærer, i hvilke forskellige dele af vores personlighed kan finde anerkendelse. Når Honneth således taler om tre bestemte *former* for anerkendelse, som tilsammen betinger den vellykkede selv-virkeliggørelse, nemlig kærligheden, retsligheden og den sociale værdsættelse, mener han altså, at disse netop kan realiseres på et utal af forskellige måder og med et utal af forskellige institutioner som basis. Hverken den følelses- og behovsbaserede anerkendelse i kærlighedens intimsfære (1), anerkendelsen af retsligheden (2) eller anerkendelsen af de særlige evner og kvaliteter, hvormed man bidrager til samfundet (3), er bundet til et bestemt samfunds institutionelle konkretion; Honneth kritiserer netop Hegel for at binde sig til sin egen samtids institutionelle horisont, dvs. hovedsagligt den borgerlige kernefamilie og den preussiske retsstat. Honneth er således på det rene med, at de moderne, vestlige retssamfund, i hvilke de tre sfærer efterhånden har uddifferentieret sig, er historisk variable størrelser, der i fremtiden udvikler nye institutioner

og kulturelle udtryk. Hans begreb om den vellykkede selvrealisering, dvs. opfyldelsen af de tre anerkendelsesformer, er således anlagt på at være så *formelt*, at det i takt med den historisk-sociale udvikling er foreneligt med et principielt uendeligt antal realiseringer af dets mulige *indhold*. Faktisk ligger der i de tre anerkendelses-sfærer, der tilsammen udgør det kapitalistiske samfunds normative fundament, et iboende "moralsk konfliktpotential" (2003:170), der driver de konkrete anvendelser af det pågældende anerkendelses-princip frem til nye mere adækvate former og institutioner, som fx når bestemte livsformer eller kulturelle grupper anvender lighedsprincippet (den retslige anerkendelse) for at lave om på visse institutionaliserede former for udelukkelse eller ringeagt i samfundet.

Honneth mener altså, at hans teori, ikke mindst i kraft af dens udviklingspotential, er formal eller almen nok til at undgå Frasers anklage om at være sekterisk og tidsbundet. Samtidig vil han dog, helt bevidst, sige noget *mere* om det gode liv og den vellykkede selvrealisering end en deontologisk teori, som Frasers har mulighed for. I sidste instans står og falder enhver retfærdighedsteori nemlig med, at man kan begrunde *hvorfor* de pågældende normer og principper skal have gyldighed for mennesket og dets sociale liv; her nytter det ikke at fastholde en insisteren på princippernes *retfærdighed*. Hvis teorien er tavs omkring, hvorvidt dens efterlevelse faktisk kan føre til et godt liv for de implicerede subjekter, forbliver den i denne forstand "ubegrundet" og antager et vilkårlighedspræg (2003:211/212). Men ifølge Honneth bygger Frasers "participatoriske retfærdighedsmodel" i sidste instans også på den underliggende og usagte præmis, at det er *bedre* for mennesket at erfare sig som ligestillet, dvs. at det lever et bedre liv som sådant; blot burde hun fra begyndelsen have indrømmet, at hendes retfærdighedsteori bygger på en opfattelse af det gode liv i stedet for at afskære spørgsmålet om retfærdighed fuldstændig fra spørgsmålet om selv-virkeliggørelse og det gode liv. Selv benævner

Honneth sig som "teleologisk liberalist" (2003:210), da han på den ene side er tilhænger af et retssystem, der går meget langt i at tillade en pluralitet af forskellige livsudfoldelser og selvrealiseringsprojekter, mens han på den anden side forsøger at give en minimalbestemmelse af menneskets "telos" eller "mål" i form af de tre anerkendelsessfærer.

Det næste anklagepunkt mod Honneth, som vi tog op hos Fraser, var, at han på grund af sin fokusering på anerkendelsesproblematikken ikke kan redegøre for de lige så alvorlige *fordelingsproblematikker*, der stadigvæk kendetegner den sociale virkelighed og gør den uretfærdig. Her går Honneth i et helt kapitel til modangreb på Fraser for at vise, at man ikke kan adskille de "symbolske" og de "materielle" aspekter af retfærdighedsdiskussionen og af den samfundsmæssige realitet (2003:177 ff.). Fordelingskonflikter er anerkendelseskonflikter, og spørgsmålet om distributiv retfærdighed lader sig derfor bedre eksplicite på baggrund af normative kategorier, der stammer fra en tilstrækkeligt uddifferentieret anerkendelsesteori. Ifølge Honneth er nemlig selv den sociale arbejdsdeling til syvende og sidst et resultat af den kulturelle bedømmelse af forskellige ydelser og evner: Når en pædagog tjener mindre end en tandlæge, siger det noget om samfundets syn på de respektive evner, der kræves i de to fag, og en diskussion om det retfærdige i dette syn kan aldrig være rent "materiel" eller fordelingsmæssig, da den handler om bestemte værdier og deres sociale anerkendelse (2003:182). Som en understregning af denne pointe fremstiller Honneth dernæst sit begreb om "social værdsættelse", der netop fortolker kapitalismens distributionskampe på den måde, at sociale grupper forsøger at stille spørgsmål ved de etablerede bedømmelsesmønstre for på den måde at aftvinge fællesskabet en højere værdsættelse af deres samfundsbidrag og som følge heraf en passende økonomisk omfordeling

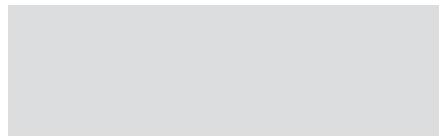
Afsluttende betragtning:

Diskussionen mellem de to samfundstænkere er selvsagt langt mere kompleks og vidtrækkende, end denne fremstilling har kunnet givet indtryk af, og den berører en række højst aktuelle emner inden for både moralfilosofien, samfundsteorien og den politiske filosofi. Bogens særlige styrke er, at den både giver et klart og grundigt indblik i to moderne socialteorier og samtidig på en udsædvanlig måde bringer *temaerne* i forgrunden: Teorierne fremstilles "i brug", da de skal vise, hvad de kan i forhold til temaerne, som er det primære udgangspunkt: omfordeling eller anerkendelse? Desuden tvinges man som læser til at gøre sig sine egne overvejelser undervejs, når man bestandig møder argumenterne mod det, man lige har læst og mener at have forstået. Bogen kan varmt anbefales til dem, som har interesse for socialteorier.

Jonas Jakobsen

Nykøbing Katedralskole

Redaktør på Internetmagasinet *turbulens.dk*

Pierre Bourdieu: The Social Structures of the Economy.

Cambridge, Polity Press 2005 (263 sider)

Selv om den franske sociolog Pierre Bourdieu døde i 2002, er der stadig meget stor interesse for hans arbejde, og der kommer løbende nye oversættelser på forskellige sprog, som det kan være værd at holde øje med. En af disse er *The Social Structures of the Economy* – et studie af det økonomiske felt med udgangspunkt i den franske boligøkonomi. Bogen er i to dele, hvor første del er et konkret studie af udviklingen i det franske "marked for én-familieshuse", imens anden del er et forsøg på at udvikle nogle "principper for en økonomisk antropologi". Sidstnævnte vil

jeg kun kortfattet berører da det drejer sig om en revideret udgave af en tekst, som allerede findes i en dansk version under titlen "Det økonomiske felt" (*Dansk Sociologi* nr. 1, 2002). Men første del af bogen er nu også det hele værd:

Boligøkonomien

En central pointe hos Bourdieu er, at "huset" er et produkt, der ligger et sted imellem de kunstneriske produkter og de rent materielle produkter. Huset som økonomisk produkt har med andre ord ikke bare en teknisk side, men også en symbolsk, og det første kapitel viser hvordan den sidstnævnte har fået større og større vægt i den franske boligsektor for énfamiliehuse. Således viser Bourdieu, hvordan Maison Phénix (det hidtil største firma, som besidder den største tekniske kapital og laver industriproducerede énfamiliehuse) på ganske kort tid tabte sin dominerende position til Maison Boygues (et finansielt stærkt selskab, som er udsprunget af en stor investeringsgruppe, og som primært fokuserer på salg og reklame, imens de overlader selve byggeriet til små lokale byggefirmaer), og hvordan denne udvikling illustrerer et skift mellem feltets forskellige grupper; reklame- og salgsstrategier vinder frem, imens ingeniører og andre teknikere får mindre at skulle have sagt. Analysen fokuserer således også på, hvordan Boygues vandt frem ved at gennemføre systematiske reklamekampagner, der spillede på mellemlagenes ønsker om at få traditionelle (ikke-industrielle) huse, og de fik fremstillet sig selv som producenter af "traditionelle" huse – og vel at mærke selv om der ikke var den store forskel på de to firmaers produkter. På denne måde forsøger Bourdieu at fremanalysere historiciteten i det "udbud", som den økonomiske teori betragter som en alene prisreguleret størrelse.

Det bureaukratiske felt

Det andet kapitel er, i forlængelse heraf, en analyse af historiciteten i produktionen af "efterspørgsel". Som Bourdieu gør opmærksom på, er "efterspørgslen" i bo-

ligsektoren i høj grad genereret af staten; i særdeleshed af dens politik om lånemuligheder og finansieringsstøtte, som er det, der studeres i kapitlet. Analysen synliggør på den ene side de forandringer i forståelsen af boligøkonomien, som giver anledning til ændringer af lånelovgivningen (fra statslig støtte til byggeri til personlig finansiel støtte til huskøb), men i modsætning til mange typer af diskursanalyser er det samtidig en analyse, der viser, at disse forandringer ikke kommer af sig selv; forandringen er nemlig resultatet af en habituel orkestreret alliance imellem en gruppe personer, som er placeret vidt forskellige steder i feltet, men som har det til fælles, at de har en meget ressourcestærk baggrund og udenlandske uddannelsesstitler. Analyserne af tovtrækkerierne imellem de forskellige agenter, der forsøger at påvirke den politiske dagsorden på boligområdet, er ikke mindre end fantastiske med alt fra store strukturelle analyser til fokus på enkeltpersoners betydning for udviklingen. Og det hele er bundet sammen af en meget fin teori om det bureaukratiske felt, som vil kunne inspirere i lang tid – hvis man altså kan se de generelle principper i den konkrete analyse. Kapitlet suppleres fint af det efterfølgende kapitel, som handler om de lokale stridigheder om boligfinansiering, byggetilladelser, kontraktudformninger, etc. Bourdieu forsøger her at bryde med de "centralt" placerede forskeres ensidige interesse for de "centrale" tovtrækkerier. Han ønsker at vise, at selv når lovene er vedtaget og de administrative procedurer fastlagt på centralt hold, så pågår der stadig en række tovtrækkerier om den praktiske brug af reglerne. Og netop disse kampe om den lokale brug af de statslige (eller overstatslige) regler må derfor inddrages i analysen af feltets forandringsprocesser.

Det personlige er socialt

Som en afslutning på en bevægelse fra de mest overordnede strukturer i feltet og ned imod det mest detaljerede ender vi i salgslokalet. Her vises det, hvordan salgspersonerne med deres sprogbrug og de-

res måde at styre salgssamtalerne på skjuler alle de forudsætninger, som finansieringskontrakterne og huskøbet bygger på – men som ikke står i kontrakten. Og det sker vel at mærke samtidig med, at salgspersoner alligevel – igennem denne samtale – formår at spørge ind til disse ting ud fra en række fastsatte kategorier, så banken kan vurdere købernes kreditværdighed. Salgsfirmaerne har faktisk haft stor succes med at bruge salgsgenter, som kommer fra samme sociale lag som køberne, fordi de netop taler om alt det, som køberne gerne vil høre om – og samtidig undlader at tale om alt det, som købet forudsætter (lange transporttider, stort tidsforbrug på huset, krav om stabil økonomi som samtidig betyder krav om karriere, ingen arbejdsløshed, ingen skilsmisser eller andre ting der kan destabilisere, osv.). I forlængelse her af fungerer konklusionen som en sammenfatning, hvor betydningen af de mange foregående analyser kommer til udtryk i interview med to familier. Her vises det, hvad betydningen af forandringerne er for “almindelige mennesker”. Bourdieus pointe er, at boligøkonomien i høj grad er “fundamentet for småborgerskabets lidelser”, fordi huskøb stiller krav om massive tidsmæssige og økonomiske investeringer. Og samtidig med, at middelklassen – som igennem afdrag på boliglån oplever det samme økonomiske pres, som industriarbejderen gjorde i tidligere tider – bliver trykket af den forefundne orden, så binder huskøbet dem samtidig til denne forefundne orden, ikke bare fordi de har investeret i den, men også fordi de får et ønske om at tilpasse sig den, når de søger om at få lån.

En nyttig bog

Som sagt er bogens anden del allerede oversat til dansk, selv om det er en revideret udgave, som findes i bogen, suppleret med et efterskrift om “globalisering”. I lyset af bogens første del, fremstår afsnittet endnu tydeligere som et nyttigt værktøj for de, der ønsker at gå i kødet på de sociologiske faktorer i den økonomiske forandring, men som har svært ved at få

greb om disse, fordi de betragtes som alene genereret af “markedet”. Skiftet fra “marked” til “økonomisk felt” er en klar åbning for en sociologisk analyse af økonomien. Bogen er således på den ene side et godt bidrag til udviklingen af en sociologi med fokus på økonomi, men måske er den endnu vigtigere som et bidrag til en sociologi om staten (eller rettere om relationen imellem de to områder). Af svagheder må nævnes, at analyserne af boligsektoren bærer områdets noget uoverskuelige omfang og samtidig virker brugen af korrespondanceanalyse visse steder nærmest rituel. Bourdieu erkender da også selv, at udbyttet af dette arbejde ikke alle steder står mål med det arbejde, som er lagt i det. Men når det er sagt, er det alt i alt en rigtig spændende bog, som åbner for en række nye tilgange til studiet af relationen mellem det bureaukratiske og det økonomiske felt.

Jens Arnholtz Hansen
Cand. Scient. Soc., Forskningsassistent på
Roskilde Universitetscenter

Pierre Bourdieu and Democratic Politics. The Mystery of Ministry, edited by Loïc Wacquant

Cambridge: Polity Press 2005 (223 sider)

It is worth fighting for the recognition of the universal right to speak, and to speak to ensure the return of the socially repressed.

I bogen *Pierre Bourdieu and Democratic Politics*, som er redigeret af Loïc Wacquant, fokuseres på, som titlen rammende antyder, aspekter af Bourdieus politiske engagement. Gennem bogens ni artikler, nye som tidligere publiceret, gives en glimrende introduktion til den politiske del af hans forfatterskab, inspiration til hvordan man

kan bruge den bourdieuske sociologi samt et alsidigt indblik i Bourdieus forståelse af det politiske felt. Men hvis man er kommet for at få et kritisk blik på Bourdieus arbejder, er man gået helt forkert.

Bourdieu's politiske engagement

Wacquant indleder bogen med en kort introduktion og afsnittet *Pointers on Bourdieu and Democratic Politics*. Afsnittet giver en koncis, overskuelig og på trods af kompleksiteten i Bourdieus arbejder en særdeles klar introduktion til Bourdieus politiske engagement. Wacquant skildrer bl.a., hvordan Bourdieu tog "snigskyttens" position i den politiske kamp, hvor han brugte videnskaben og søgte at stille sine analyser til rådighed for "the *sans*" (those "without": the jobless, homeless, and paperless migrants)" (p. 13). Hvordan demokratisk politik over tre hovedtemaer er indlejret i hans sociologiske arbejder: For det første hvorledes Bourdieu gennem tiden på forskellig vis har afsløret, hvordan den politiske arena indoptager humanistiske udviklingsdiskurser, som producerer og udtrykker legitimation for de dominerende klasser, samt hvordan der eksisterer forskel mellem *ethos* og *logos*, mellem den praktiske mestring og den verbale mestring af det politiske spil. Dernæst hvordan Bourdieu har analyseret det politiske felts rolle som teater for den performative repræsentation af den sociale verden: Hvordan autoritative nomineringer og symbolske produktioner af forskellige kollektiver – som fx familier, klasser og etniske og religiøse grupper – foregår, samt hvordan samfundsvidenskaben må indberegne, at disse hverdagskonstruktioner skaber sammenstød mellem principper for visioner og divisioner af den sociale verden. For det tredje hvordan stats- og magtfeltet opererer, og hvorledes staten ikke kun, som Weber så, har monopol over den legitime brug af materiel vold, men også symbolsk vold, og hvordan former for dominans via statsfeltet bliver indlejret i os alle. Ydermere beskriver Wacquant implikationerne af Bourdieus sociologi og videnskabelige syn

for forskning og politisk modstandskamp. De intellektuelle har en rolle i politiske kampe, de må kæmpe mod den symbolske dominans – specielt mod:

the imposition of the prepackaged problematics of established politics, such as are surreptitiously conveyed by the lingua franca of neoliberalism (with its endlessly reiterated invocation of "globalisation," ... "multiculturalism," "governance," etc., which masks the sources and structures of the new inequalities) (p. 19)

– og kæmpe for den kritiske tænkning. Vi bliver mindet om, at demokrati ikke er et afsluttet stadie, men en historisk proces. Afsnittet fungerer både som en introduktion til Bourdieus forfatterskab, analytiske principper og metodologiske værktøjer – og det lægger således fokus for resten af bogen. Ydermere er referencelisten særdeles omfattende.

Hvor der stemmes, der spildes

Afsnit 2 og 3 består af to tidligere udgivne tekster af Bourdieu selv. I artiklen *From the King's House to the Reason of State: A Model of the Genesis of the Bureaucratic Field* viser Bourdieu, hvordan det bureaukratiske felt opstod, og hvorledes der er sket et skift fra familiebaserede former for magt-reproduktion til skolemedierede former. Udgangspunktet for forståelsen af den moderne bureaukratiske stat må tages i de gamle kongefamiliers måde at regere deres "courts". Nogle af de vigtigste aktører i udviklingen af den moderne stat var juristerne. Bourdieu viser, hvordan retten blev brugt til at legitimere staten, opfundet af jurister for jurister. Ydermere hævder han, at "the public interests" blev skabt ud fra private interesser. I artiklen *The Mystery of Ministry: From Particular Wills to the General Will* udfordrer Bourdieu en liberal forståelse af at stemme, og hvordan den frie stemme skabes af og narres til at blive repræsenteret af andre. Bourdieu bygger i artiklen videre på tanker

præsenteret i bogen *Language and Symbolic Power* og i den til dansk oversatte artikel *Den offentlige mening eksisterer ikke* fra bogen *Men hvem skabte skaberne?* I det efterfølgende kapitel 4 *Scholarship with Commitment: On the Political Engagements of Pierre Bourdieu* følger Franck Poupeau og Thierry Discepolo op på Bourdieus artikler og diskuterer hans livslange engagement i den politiske sfære. På trods af overlap fra foregående afsnit (bl.a. dele af samme citat) viser afsnittet ganske godt, hvordan Bourdieus politiske engagement hænger sammen med hans akademiske virke gennem flere årtier. I artiklen *Ancien Régime Ballots: A Double Historicization of Electoral Practices* fortsætter Olivier Christin diskussionen om praksisser omkring den demokratiske stemmeafgivning ved at re-historisere, hvorledes det at stemme ikke er en tidløs praksis, men hænger nøje sammen med konteksten, hvori stemmepraksissen slår igennem.

Findes den offentlige mening?

I en af bogens mest interessante artikler, *"Making the People Speak": On the Social Uses of and Reactions to Public Opinion Polls*, diskuterer Patrick Champagne meningsmålinger og deres brug og tiltrækningskraft inden for politik, journalistik og samfundsvidenskab. Han viser, hvordan producer, forbrugere og kommentatorer af meningsmålinger har erobret en stor rolle i det politiske spil ved at spille på en retorik af videnskabelighed og repræsentativitet. Artiklen spænder vidt over få sider, hvor Champagne formår at opridsse Bourdieus interesse i meningsmålinger (særligt henvises endnu engang til artiklen *Den offentlige mening eksisterer ikke*) samtidig med, at han søger at vise, hvordan meningsmålinger forsigtigt slog igennem i Frankrig. Desværre går han ikke videre ind på spørgsmålet om importen af meningsmålingerne fra Gallup i USA, som han dog nævner som inspirator for French Institute for Public Opinion, som blev skabt i 1939 af den franske akademiker Jean Stoetzel, samt hvordan senere:

new specialists in "political communication" relied fundamentally, like their American counterparts whose techniques they imported into France, on techniques of marketing, that is, on polling studies... (p. 122).

Til gengæld følger han op på Bourdieus kritik af meningsmålinger: Meningsmålingernes succes blandt journalister er bl.a. funderet i journalisternes svage samfundsvidenskabelige uddannelse, samt at logikken i det journalistiske felt tvinger dem til simplificeringer. Og kritikken uddybes og sammenkædes med spørgsmålet om demokratiets overlevelse:

Far from making democracy progress toward the ideal it claims to incarnate, polls have become the agent and emblem of political cynicism *par excellence*. ... Democracy presupposes spaces of debate, time for reflection, the diffusion of useful and reliable information, so that citizens can make up their minds with full knowledge of the facts...

Felter af statsmagt

Herefter har Loïc Wacquant selv en artikel, *Symbolic Power in the Rule of the "State Nobility"*, som i store træk er publiceret før. Artiklen er en glimrende og klar anbefalelsesværdig introduktion til Bourdieus komplekse værk om, hvordan det sociale skel mellem personer med nedartet kulturel hhv. økonomisk kapital sætter sig igennem i det franske uddannelsessystem og videre ind i det franske magtfelt. Som altid formår Wacquant at skrive det komplekse klart.

I kapitel 8 benytter Gil Eyal originalt den bourdieuske værktøjskasse på det politiske felt i Østeuropa. Han undersøger *The Making and Breaking of the Czechoslovak Political Field* efter Sovjetunionens fald. Efter 1989 blev sociale konflikter, som stammer tilbage fra før opbruddet i Østeuropa, overført til det politiske felt. Med dannelsen af to klare oppositioner mel-

lem en tjekkisk højreorienteret ideologisk fløj og en slovakisk venstreorienteret ideologisk fløj skete der en polarisering af det politiske felt. Eyal analyserer, hvordan de to ideologiske fløje blev dannet ud fra vælgerstrategier og ud fra "the oppositions current in the space of discursive strategies" (p. 152). De centrale politiske aktører, Václav Klaus i Tjekkiet og Vladimir Mečiar i Slovakiet, identificerede deres modstandere *internt* i hver deres stat og valgte strategier herefter i overensstemmelse med deres ideologi og position i det diskursive rum. Dette betød dog, at de blev fjernet mere og mere fra hinanden, og til sidst skete det uforudsete: Splittelsen af Tjekkioslovakiet. Afsnittet er ganske interessant og viser, at den bourdieuske sociologi kan benyttes på samfund under store forandringer. Eyal fokuserer dog lidt for kraftigt på, hvad han kalder "discursive strategies" frem for andre reproduktionsstrategier, som formodentlig var lige så vigtige for opsplitningen af samfundet, og som han peger på uden at gøre meget ved det. Ydermere ville det have været ekstra interessant, hvis han havde formået at vise, hvordan Tjekkioslovakiet var en del af et større spil, ganske som andre østeuropæiske lande, hvor forskellige økonomiske og juridiske modeller blev importeret fra bl.a. forskellige vestlige institutioner, tænketanke og konsulentbureauer, og hvordan internationale strategier blev brugt i det nationale magtspil.

Cirkulation/import-eksport af ideer
Den sidste artikel er af Bourdieu og Wacquant. *The Cunning of Imperialist Reason* er en udvidet og omskrevet version af en artikel fra 1998. Den omhandler spørgsmål om import-eksport i forbindelse med intellektuelt arbejde: Hvordan amerikanske ideer slår igennem over hele kloden. Ved at fokusere på begreber som "multikulturalisme", "globalisering", "postmodernitet" og særligt "race" og "underklasse" søger de at vise, hvordan begreberne bliver produceret og omformet ud fra en neoliberal dagsorden af amerikanske in-

tellektuelle allieret med filantropiske fonde og konservative og liberale tænketanke, og internationale forlag og siden eksporteret som kategorier og værktøjer til at måle samme problemstillinger på samme måder i andre lande. De argumenterer, at logikken bag denne internationale cirkulation af ideer, de interne omformninger af det akademiske felt og dets underkastelse til markedskrav konvergerer med en specifik form for kulturel imperialisme, som amputerer os i vores bestræbelser på at undersøge mulighederne for nutidens politik. Derfor er det nødvendigt, at samfundsvidenskaben undersøger genesen bag disse begreber og ideer omkring samfundet, hvordan de slår igennem og bliver brugt og misbrugt i et internationalt spil. Artiklen er ganske interessant, og forfatterne forsøger både at stille spørgsmål ved denne cirkulation af ideer samt vise, hvordan cirkulationen foregår ved at se på, hvorledes forskningen inden for "race" er blevet eksporteret fra USA til Brasilien uden at tage hensyn til de særegne karakteristika ved det brasilianske samfund. Problemet med artiklen er dog, at analysen bliver noget overfladisk og fx ikke viser, hvordan nationale magtkampe i den amerikanske produktion af ideer også foregår, og hvordan det (også) er disse magtkampe, som eksporteres til andre lande.

Konklusion

Bogen er alt i alt et interessant input til den bourdieuske litteratur. Udover at give et godt indblik i hans politiske engagement peger den på vigtigheden af at undersøge dannelsen af internationale rum samt overførelser af dominansformer på tværs af grænser, og på hvordan sådanne undersøgelser er mulige med den bourdieuske sociologi ved at fokusere på strategier vedrørende import-eksport. Kort sagt: Bogen giver inspiration til at tage over, hvor Bourdieu slap i bestræbelserne på at udvikle et reelt demokrati.

Ole Hammerslev
Syddansk Universitet